

ՀԱՅՏՆԻ ԿԻՆ ՄԱԹԵՄԱՏԻԿՈՍՆԵՐ

Նախագծի մասնակից աշակերտներ՝

1. Հայրապետյան Եվա
2. Հովհաննիսյան Անուշ
3. Աթայան Բենիկ
4. Միրզոյան Էրիկ
5. Բազունց Իշխան
6. Դավթյան Ալեն
7. Սահակյան Ալեքս

Նախագծի ղեկավարներ՝

Միրուշ Բաղդասարյան

Օլյա Ղուլյան

Կանանց դերը մաթեմատիկայում

Դարեր շարունակ մաթեմատիկան համարվել է «տղամարդկանց ոլորտ», սակայն ժամանակի ընթացքում կանայք ապացուցեցին հակառակը: Հայաստանում ևս կանայք ակտիվորեն ներգրավվել են՝

- գիտական հետազոտություններում
- համալսարանական դասավանդման մեջ
- կրթական ծրագրերի մշակման մեջ

Հայ կին մաթեմատիկոսները նշանակալի ավանդ ունեն ինչպես հայաստանյան, այնպես էլ միջազգային գիտության մեջ, զբաղվելով ֆունկցիաների տեսությամբ, երկրաչափությամբ և կիրառական մաթեմատիկայով: Ակնառու դեմքերից են ակադեմիկոս Էմմա Իսրայելյանը, ֆիզմաթ գիտությունների դոկտորներ և պրոֆեսորներ, որոնք դասավանդել են ԵՊՀ-ում և այլ գիտական կենտրոններում:

Հայ կին մաթեմատիկոսներ

Հայ ժողովուրդը միշտ ունեցել է գիտության զարգացման մեջ մեծ ներդրում ունեցող գիտնականներ, և այդ շարքում առանձնահատուկ տեղ ունեն նաև կին մաթեմատիկոսները: Չնայած պատմականորեն կանայք ավելի քիչ հնարավորություն են ունեցել զբաղվելու գիտությամբ, հայ կանայք կարողացել են հաղթահարել այդ դժվարությունները և հասնել նշանակալի հաջողությունների:

Սոֆյա Կովալևսկայա

Սոֆյա Կովալևսկայան համարվում է աշխարհի առաջին կին մաթեմատիկոսներից մեկը, ով դարձել է համալսարանի պրոֆեսոր:

Նրա հիմնական ներդրումները եղել են՝

- դիֆերենցիալ հավասարումների տեսություն
- մեխանիկա
- մաթեմատիկական ֆիզիկա

Նա առաջին կինն էր, ով ստացել է դոկտորի աստիճան մաթեմատիկայից և դասավանդել Եվրոպայում:

Հայկական մաթեմատիկական դպրոցի ներկայացուցիչներ

Լուսինե Գրիգորյան

Զբաղվել է մաթեմատիկական անալիզով և կրթական գործունեությամբ: Նրա ներդրումը կարևոր է հատկապես ուսուցման մեթոդների զարգացման մեջ:

Անահիտ Մարտիրոսյան

Ներկայացնում է ժամանակակից կիրառական մաթեմատիկայի ուղղությունը: Աշխատել է՝

- մաթեմատիկական մոդելավորման
- համակարգչային հաշվարկների ոլորտներում

Էմմա Սարգսյան

Նրա գործունեությունը կապված է հիմնականում կրթության և գիտության զարգացման հետ:

Նա նպաստել է մաթեմատիկայի դասավանդման բարելավմանը Հայաստանում

Ժամանակակից հայ կին մաթեմատիկոսներ

Այսօր Հայաստանում կան բազմաթիվ կին գիտնականներ, որոնք հաջողությամբ աշխատում են տարբեր գիտական կենտրոններում՝

- Երևանի պետական համալսարան
- Հայաստանի ազգային պոլիտեխնիկական համալսարան
- Գիտությունների ազգային ակադեմիա

Էմմա Իսրայելյան (1922-2000). Հայաստանում ֆունկցիոնալ անալիզի և ինտեգրալ հավասարումների մասնագետ, ֆիզմաթ գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր: Երկար տարիներ աշխատել է ՀՀ ԳԱԱ Մաթեմատիկայի ինստիտուտում:

Անահիտ Ոսկանյան. Հայտնի է մաթեմատիկական անալիզի և ֆունկցիաների տեսության ոլորտում կատարած հետազոտություններով:

Շուշանիկ Թամրազյան - Գիտնական, ով մեծ ավանդ ունի ֆունկցիաների կառուցվածքային տեսության մեջ:

Մարիամ Կարապետյան – Մաթեմատիկական ֆիզիկայի և դիֆերենցիալ հավասարումների մասնագետ:

Հայ կին մաթեմատիկոսները սկսել են ձևավորել մաթեմատիկական միություն դեռևս 20-րդ դարասկզբին՝ մեծ դեր խաղալով Հայաստանի գիտական ներուժի զարգացման գործում:

- **Գիտական ուղղություններ**

Հայ կին մաթեմատիկոսները աշխատում են տարբեր ոլորտներում՝

Տեսական մաթեմատիկա

- մաթեմատիկական անալիզ
- հանրահաշիվ
- թվերի տեսություն

Կիրառական մաթեմատիկա

- մաթեմատիկական մոդելավորում
- ինժեներական հաշվարկներ
- տնտեսագիտական մոդելներ

Ժամանակակից ուղղություններ

- տվյալագիտություն (Data Science)
- արհեստական բանականություն
- ծրագրավորում

Հետաքրքիր փաստեր

- Հայաստանում շատ դպրոցներում մաթեմատիկայի ուսուցիչների մեծ մասը կանայք են
- Կին մաթեմատիկոսները հաճախհամատեղում են գիտությունը և մանկավարժությունը
- Շատերը մասնակցում են միջազգային գիտաժողովների

❖ *Դժվարություններ և հաջողություններ*

Չնայած առաջընթացին՝ կանայք հաճախախավում են՝

- ✚ մասնագիտական խտրականության
- ✚ ժամանակի սղության (ընտանիք + աշխատանք)

Հայ կանանց դերը մաթեմատիկայում

Հայ կին մաթեմատիկոսները կարևոր դեր ունեն՝

- կրթության զարգացման մեջ
- գիտական նոր գաղափարների ստեղծման մեջ
- երիտասարդ սերնդի մոտ գիտության նկատմամբ հետաքրքրության բարձրացման գործում

Չնայած դժվարություններին՝ նրանք ապացուցում են, որ մաթեմատիկան չունի սեռային սահմաններ:

Տատյանա Աֆանասևա

Տատյանա Աֆանասևա (1876–1964) ռուսական ծագումով մաթեմատիկոս և ֆիզիկոս էր, ով մեծ ներդրում է ունեցել գիտության զարգացման մեջ:

Կենսագրություն

- Ծնվել է Ռուսական կայսրությունում
- Ավելի ուշ ապրել և աշխատել է

Եվրոպայում (մասնավորապես՝

Նիդերլանդներում)

- Ամուսնացած էր հայտնի ֆիզիկոս **Պոլ Էրենֆեստ**-ի հետ

Գիտական գործունեություն

Տատյանա Աֆանասևան աշխատել է մի շարք կարևոր ոլորտներում՝

- մաթեմատիկական ֆիզիկա
- ջերմադինամիկա
- վիճակագրական մեխանիկա

Նա նաև մասնակցել է գիտության ուսուցման զարգացմանը և գրել է գիտական աշխատություններ, որոնք նպաստել են ֆիզիկայի տեսական հիմքերի ավելի լավ ըմբռնմանը:

Հետաքրքիր փաստ

Տատյանա Աֆանասևան կարևոր դեր է ունեցել նաև իր ամուսնու՝ Պոլ Էրենֆեստի գիտական գործունեության մեջ՝ հաճախ մասնակցելով քննարկումներին և գաղափարների ձևավորմանը:

Նատաշա Յոնուկա

Հյուսիսամակեդոնացի մաթեմատիկոս, Հարավային Ֆլորիդայի համալսարանի պրոֆեսոր, որը համբավվել է ԴՆԹ հաշվարկման ոլորտում իր աշխատանքներով: Նրա հետազոտություններն այն մասին են, թե ինչպես կատարել հաշվարկներ՝ կիրառելով կենսաբանությունը, «հատկապես գործածելով ֆորմալ մոդելներ, ինչպիսիք են բջջային կամ վերջավոր տեսակի այլ ավտոմատներ, ֆորմալ լեզվի տեսության սիմվոլիկ դինամիկան և մոլեկուլային հաշվարկների նկարագրման տոպոլոգիական գրաֆների տեսությունը» :

1984 թվականին նա մաթեմատիկայի և համակարգչային գիտության ոլորտում բակալավրի աստիճան է ստացել Սկոպիեի Սրբոց Կյուրեղի և Մեթոդիոսի անվան համալսարանից, մաթեմատիկայի դոկտորի աստիճան՝ 1993 թվականին՝ Բինգհեմթոնի համալսարանից, որտեղ հաջողությամբ պաշտպանել է իր ատենախոսությունը «Սոֆիկ համակարգերի ներկայացումների համաժամանակացում» թեմայով: Նրա գիտական ղեկավարը էր Թոմ Հեդն էր:

2007 թվականին Յոնոսկան ԴՆԹ-ի հաշվարկման ոլորտում շնորհվող *Rosenberg Tulip Awar* մրցանակ է ստացել՝ ԴՆԹ նանոտեխնոլոգիայում ավտոմատների տեսության և գրաֆների տեսության կիրառման վերաբերյալ իր աշխատանքների համար:

Նատաշա Յոնոսկան բազմաթիվ ամսագրերի խմբագրական խորհուրդների անդամ է. դրանց թվում են՝ *Theoretical Computer Science*^[13], *International Journal of Foundations of Computer Science, Computability* և *Natural Computing* պարբերականները:

2022 թվականին նրան շնորհվել է Սայմոնսի կրթաթոշակ:

2013 թվականին նրա մասնակցությամբ կառուցվել է կենսաբանական համակարգիչ:

Հերմինե (Աղավնի) Գալուստյան

(1914, Ստամբուլ, Օսմանյան կայսրություն - 1989), հայազգի մաթեմատիկոս, քաղաքական գործիչ:

Հերմինե Գալուստյանը ծնվել է 1914 թվականին Ստամբուլում: Ավարտել է Ստամբուլի համալսարանի մաթեմատիկայի ֆակուլտետը: 1941 թվականին պաշտպանել է թեկնածուական թեզը¹: Որպես մաթեմատիկայի ուսուցիչ աշխատել է Եսայան, Գալաթասարա դպրոցներում, եղել է Եսայան դպրոցի տնօրեն: 1960 թվականի մայիսի 27-ին նշանակվել է սահմանադրական ժողովի

անդամ: 1975 թվականին հայերեն լեզվով հրատարակել է «Երկիրը նախկինում և այսօր» գիրքը:

2014 թվականին Նյու Յորքի Եսայան-Կենտրոնական վարժարանի սաները նշել են Հերմինե Գալուստյանի 100-ամյակը:

Մարիա Գաետանա Անիեզի

(մայիսի 16, 1718, Միլան, Հաբսբուրգի միապետություն - հունվարի 9, 1799, Միլան, Հաբսբուրգի միապետություն), իտալացի մաթեմատիկոս, փիլիսոփա,

աստվածաբան, հումանիստ: Մաթեմատիկայի ձեռնարկ գրող և համալսարանում մաթեմատիկայի պրոֆեսոր նշանակված առաջին կինն է:

Նրան վստահվել է գրելու դիֆերենցիալ հաշվի և ինտեգրալի քննարկման վերաբերյալ առաջին գիրքը: Եղել է Բոլոնիայի համալսարանի պրոֆեսոր, թեև երբեք չի պաշտոնավարել:

Կյանքի վերջին չորս տասնամյակների ընթացքում ուսումնասիրել է աստվածաբանություն (մասնավորապես՝ հայրաբանություն), կատարել է բարեգործական աշխատանք, ծառայել աղքատներին, թույլ տվել նրանց գալ իր տուն, որտեղ ստեղծել է հիվանդանոց^[11]: Եղել է ջերմեռանդ կաթոլիկ, լայնորեն անդրադարձել է մտավոր հալածանքի և առեղծվածային հայեցողությամբ ամուսնություններին, հատկապես «Il Cielo mistico» (Առեղծվածային երկինք) էսսեում:

Երգահան, կլավեսինահար, Մարիա Թերեզա Անիեզիի քույրը: Մարիան եղել է հրաշամանուկ, հինգ տարեկան հասակում խոսել է իտալերեն և ֆրանսերեն, 11 տարեկանում՝ հունարեն, եբրայերեն, իսպաներեն, գերմաներեն, լատիներեն: Նրան անվանում էին «յոթ լեզվի հռետոր»: Նա նույնիսկ զբաղվել է իր կրտսեր եղբայրների կրթությամբ: Ինը տարեկանում լատիներենով կնոջ իրավունքները թեմայով գրել է 1 ժամ տևողությամբ էլույթ:

12 տարեկանում Անիեզին տառապել է խորհրդավոր հիվանդությունից, որն առաջացել էր նրա չափից ավելի ուսումնասիրությունների արդյունքում և նրան խորհուրդ տվեցին զբաղվել պարով և ձիարշավով, սակայն բուժման այս տարբերակը չաշխատեց, նրա մոտ ի հայտ եկավ ջղաձգություն, և նրան խորհուրդ տվեցին

չափավորություն դրսևորել: 14 տարեկան հասակում նա սկսեց զբաղվել ձգաբանությամբ և երկրաչափությամբ: Անիեզին 15 տարեկան էր, երբ հայրը իրենց տանը սկսեց հյուրընկալել Բոլոնիայի ուսյալ մարդկանց՝ որոնց հետ նա կարդում, ուսումնասիրում էր ատենախոսություններ, փիլիսոփայական հարցեր:

1750 թվականին, հոր հիվանդության պատճառով, Բենեդիկտ XIV-ի կողմից Բոլոնյայում նշանակվել է մաթեմատիկայի, բնափիլիսոփայության և ֆիզիկայի ամբիոնի պրոֆեսոր, թեև երբեք չի պաշտոնավարել: Լատուրա Բասիից հետո նա երկրորդ կինն էր, ում շնորհիվ էլ համալսարանի պրոֆեսորի կոչում: 1752 թվականին՝ հոր մահից հետո իրականացրել է իր նվիրական երազանքը և ուսումնասիրել աստվածաբանություն, մասնավորապես՝ եկեղեցու հայրերին,

նվիրվել է աղքատներին, անտուն և հիվանդ մարդկանց՝ իր ստացած նվերները տալով նրանց, գումար աղերսել նրանց կարիքները հոգալու համար: 1783 թվականին Միլանում հիմնադրել է և ղեկավարել տարեցների «Opera Pia Trivulzio» տունը

Մարիա Գաետանա Անեզիի կիսանդրին Բրերա պալատի բակի կամարակապ սրահներից մեկում

Սուզան Քահրամաներ

(մայիսի 21, 1913, Ստամբուլ, Օսմանյան կայսրություն և Սկյուտար, Ստամբուլի վիլայեթ, Օսմանյան կայսրություն - փետրվարի 22, 2006, Ստամբուլ, Թուրքիա), թուրք մաթեմատիկոս, Թուրքիայի առաջին կին-մաթեմատիկոսներից մեկը:

Սուզան Քահրամաները ծնվել է Ստամբուլի Սկյութար թաղամասում 1913 թվականի մայիսի 21-ին: Հայրը՝ Ռիֆկի Օսմանը, վիրաբույժ էր:

Մաթեմատիկոսի որդին՝ Ռիֆկի Քահրամաները և վերջինիս կինը՝ Յասեմին Քահրամաները դարձան մաթեմատիկայի պրոֆեսոր, իսկ նրանց որդին՝ Դենիզ Քահրամաները Սթենֆորդի համալսարանում դարձավ էլեկտրոտեխնիկայի բակալավր:

Քահրամաները սովորել է Մոդա Նումյունե Ինսս տարրական դպրոցում: Միջնակարգ կրթությունը ստացել է Նոսր Դամ Դե Սիոնում՝ 1924 թվականին: 1934 թվականին բակալավրի որակավորում է ստանում: Սուզանը հետո ընդունվում է Դարուլֆունյուն՝ Օսմանյան կայսրության բարձրագույն ուսումնական հաստատություն, որը հետո միավորվեց Ստամբուլի համալսարանին: 1939 թվականին ավարտում է Ստամբուլի համալսարանի ասպիրանտուրան՝ մաթեմատիկաաստղագիտական ֆակուլտետը: Արդյունքում գրում է դոկտորական ատենախոսություն՝ Քերիմ Էրիմի ղեկավարությամբ, որը Թուրքիայի առաջին մաթեմատիկոս էր և դոկտորի աստիճան ուներ:

1943 թվականին Չամլըջիի աղջիկների դպրոցի ուսուցչի ասիստենտ էր: Նույն թվականին սկսում է աշխատել Ստամբուլի համալսարանում՝ երկրորդ կուրսի մաթանալիզի հետազոտության օգնականի պաշտոնով: 1943

Թվականին Էդինբուրգում մասնակցում է Մաթեմատիկոսների միջազգային կոնգրեսին: 1959-1960 թվականներին աշխատում է Ցյուրիխի համալսարանում: 1966 թվականին Մոսկվայում Մաթեմատիկոսների միջազգային կոնգրեսին հանդես է գալիս ելույթներով: Աշխատել է նաև Հելսինկիի համալսարանում: Գիտական հետազոտություններ է անցկացրել Հելսինկիում, Սթենֆորդում, Ցյուրիխում, Լոնդոնում, Փարիզում:

2006 թվականի փետրվարի 2-ին Սուզան Քահրամաները կնքում է իր մահկանացուն Ստամբուլում:

(ուկրաիներեն՝ Світлана Юріївна
Загінайченко, օգոստոսի
10, 1957, Կիև, Ուկրաինական
ԽՍՀ, ԽՍՀՄ - նոյեմբերի
23, 2015, Դնեպր, Ուկրաինա), ուկրաին
ացի ֆիզիկոս,
ֆիզիկամաթեմատիկական գիտություն
ների դոկտոր, որն զգալի ներդրում է
ունեցել նյութի կոնդենսցված
վիճակի ֆիզիկայի զարգացման
բնագավառում:

Սվետլանա Զագինայչենկոն ծնվել է
1957 թվականի օգոստոսի 10-ին: 1964-
1993 թվականներին բնակվել

է Դնեպրոպետրովսկում: 1964 թվականին ընդունվել է թիվ 9 միջնակարգ
մասնագիտական դպրոց՝ անգլերեն լեզվի խորացված ուսուցմամբ (4 առարկա
սովորել է անգլերեն լեզվով), որտեղ սովորել է մինչև 1973 թվականը: 1974 թվականին
ավարտել է թիվ 19 միջնակարգ դպրոցը՝ գերազանցությամբ հանձնելով ավարտական
բոլոր քննությունները:

Կարմիր դիպլոմով ավարտել է Դնեպրոպետրովսկի պետական
համալսարանը՝ «ֆիզիկա» մասնագիտությամբ (1974-1979) : 1979-1982 թվականներին
սովորել է Դնեպրոպետրովսկի Լ. Ի. Բրեժնևի անվան մետալուրգիական
ինստիտուտի ասպիրանտուրայում: Դնեպրոպետրովսկի մետալուրգիական
ինստիտուտում որպես կրտսեր գիտաշխատող տաս տարի աշխատելուց
հետո 1992 թվականին ստացել է դոցենտի կոչում^[3] :

1984 թվականին Լվովի պետական համալսարանում պաշտպանել է
թեկնածուական ատենախոսություն «Լուծելիություն, մագնիսականություն և

վեցանկյուն կառուցվածքների կարգավորվող համաձուլվածքների ատոմների վերաբաշխումը» թեմայով : Պրոֆեսոր Յարոսլավ Իոսիֆովիչ Դոնչակը բարձր է գնահատել դիսերտացիոն աշխատանքի արդյունքները: Լվովում գտնվելու եռօրյա ժամկետում նա ոչ միայն պաշտպանել է իր ատենախոսությունը, այլև պատրաստել է փաստաթղթերի ողջ փաթեթը՝ դրանք Բարձրագույն որակավորման հանձնաժողով (ԲՈՀ) ներկայացնելու համար, որի համար Լվովում նրան կոչել են «Моторна дівка» : Թեկնածուական ատենախոսական աշխատանքի վերաբերյալ համամիութենական և միջազգային ամսագրերում տպագրվել է 20 գիտական աշխատանք:

Եզրակացություն

Հայ կին մաթեմատիկոսները կարևոր դեր ունեն գիտության զարգացման մեջ: Նրանց գործունեությունը ոչ միայն զարգացնում է մաթեմատիկան, այլև ոգեշնչում է նոր սերնդին ընտրել գիտական ուղին:

Կին մաթեմատիկոսները կարևոր դեր ունեն

- կրթության զարգացման մեջ
- գիտական նոր գաղափարների ստեղծման մեջ
- երիտասարդ սերնդի մոտ գիտության նկատմամբ հետաքրքրության բարձրացման գործում

Չնայած դժվարություններին՝ նրանք ապացուցում են, որ մաթեմատիկան չունի սեռային սահմաններ:

Հայ կին մաթեմատիկոսները իրենց գիտելիքով, աշխատասիրությամբ և նվիրվածությամբ մեծ ներդրում ունեն ինչպես ազգային, այնպես էլ միջազգային գիտության զարգացման մեջ: Նրանց գործունեությունը ոգեշնչում է նոր սերնդին ընտրել գիտության ուղին և զարգացնել մաթեմատիկական մածոդությունը:

